

ПРЕДГОВОР

Ако някой Ви каже, че матурата е лесна работа – НЕ МУ ВЯРВАЙТЕ!!!

Матурата е трудна и за тези, които трябва да я „вземат“, да я издържат - учениците - и за тези, които я правят - учителите, авторите на тестовете, проверителите.

Но може би, най-тежка е задачата на тези, които трябва да изградят своеобразен „мост“ между тези две половини на матурата. Трудно е, защото трябва да застанеш едновременно и от двете страни на този своеобразен мост и да ги съединиш в една обща и ползотворна точка за всички страни. Трудно е, защото трябва да знаеш, да чувстваш, да мислиш и за двете страни.

Именно с тази никак не лесна задача се е заел УЧИТЕЛЯТ Калоян Шишков.

Думата „учител“ не случайно е подчертана и изписана само с главни букви. Защото, точно такъв е нейният носител.

Калоян Шишков е не само дългогодишен учител по професия и философ по образование. Той е в пълния смисъл на думата Учител - човекът, който те Учи и е посветил живота си на това трудно дело. При това, той изповядва философията, че учителят не е на работа само в училище, а е учител двадесет и четири часа в денонощието, седем дни в седмицата. Учителят си остава винаги Учител - дори и за своите вече завършили ученици. Той трябва да дава знания на своите ученици и да бъде пример за техния живот. Защото само така може да създаде най-важния продукт от учителската професия – Хора.

Той е това, което в Просветена Европа са наричали ренесансов човек. А ние наричаме просто „възрожденец“ или още по-точно – човек с възрожденски дух.

И този му възрожденски дух го гара да направи и помагалото, което е пред Вас.

В това Помагало той е въплътил огромния си професионален и житейски опит и голямата си педагогическа и теоретична подготовка.

В пълния смисъл на думата това е Помагало – нещо, което ще помогне на всеки един ученик да се справи с най-трудната и тежка задача пред него - да може да положи най-важния си изпит в средното образование и успешно да поеме курса на своя живот.

Помагалото обхваща всичко (или почти всичко – навярно, може да излезе и нещо неочаквано и ново), което ни трябва за матурата. Обяснява ни какво е това матура, какъв е нейният формат, как да я изберем, какви са необходимите стъпки, как да се подготвим, какво да правим по време на самата матура и всичко друго, което може да ни бъде от полза в това начинание.

То може да се използва и за много други дейности – например как да учим, как да се изразяваме, как да излагаме в писмена форма мислите си, как да решаваме задачи и проблеми и какво ли не още друго.

В него по един ясен и достъпен начин са представени основните знания по Държавните образователни изисквания – т.н. стандарти за целия Философски цикъл. Освен това, авторът е наблегнал допълнително да пречупи тези стандарти през призмата на Гражданското образование. Затова може да се каже, че настоящият труд е и своеобразно помагало по Гражданско образование, а не само по Философия и предметите от философския цикъл в средното образование.

Едно важно достойнство на работата е самият подход към нея. Обикновено на учениците се дават някакви задачи или тестове и най-накрая – верните отговори. Тук авторът освен множество тестови задачи и техните верни отговори е дал и коментар и анализ на тези верни отговори и защо точно те са верни. Това дава една допълнителна подготовка на ученика и ориентация в сложната философска проблематика.

Този подход - да се дава добра теоретическа подготовка и след това тя да се развива с подходящи примери - е използван навсякъде в Помагалото. Например в това как трябва да се развие и напише философското есе от третата част на матурата. Първоначално той ни

показва какви са основните стъпки за изграждане на собствена теза при определен фрагмент и автор. След това показва критериите за написване и оценяване. Накрая завършва с пример за развито есе и дава примери за успешни есета на свои ученици, постигнали високи резултати на матурите.

Авторът е помислил за всичко, с което може да се сблъскаме на матурата по философия. Дава ни множество полезни и разумни съвети.

Навярно пред нас ще възникне едно такова усещане, че имаме нещо като вълшебно средство за справяне с матурата по философия. Но това не е така. Самият автор казва, че това е едно полезно начало, но освен него трябва да прочетем още много други неща (той дава и необходимите насоки и справки и в тази насока).

Но това полезно начало е един чудесен помощник в тежката и отговорна мисия да се справим с матурата. И това е най-важното достойнство на тази книга.

Освен това ще цитирам още нещо от нея и от автора ѝ.

Ние можем да съветваме ученика и младия човек двадесет и три часа и петдесет и девет минути в денонощието и да дадем най-добрите и разумни съвети, но най-важна и решаваща е тази минута, в която ученикът ще вземе самостоятелно и отговорно своето решение, за да може да постигне успех.

На теб, читателю, ти предстои важна и отговорна мисия – да положиш своята матура и вече да заслужиш и официалното признание – дипломата за завършено средно образование, за зрялост и успешно плаване в живота.

Дали авторът се е справил успешно със своята работа?

Това ще покажеш ти, млади приятелю, със своите резултати.

Но знай, че заедно с теб ще се вълнува и надява и един добър и мъдър човек, който ще се радва повече на твоя успех, отколкото на собствения си.

На добър час и успех на матурата!

май, 2016 г.

Емил Кръстев - учител по философия и докторант по политически науки в СУ "Св. Климент Охридски"

ГЛАВА 1. ОБОСНОВКА И УКАЗАНИЯ

1.1. ОБОСНОВКА

Уважаеми мои читатели,

Андре Жид има един афоризъм, чийто смисъл е следният: когато ви отговаря философ, вие преставате да разбирате какво сте го питали. Ако обаче умело задавате въпросите, ще получите относителни отговори на онова, което ви интересува, които отговори ще породят нови и нови въпроси, но в крайна сметка по-важен от отговора е правилно зададения въпрос.

И още нещо, аз самият не се възприемам като философ, а като учител по философия, който в продължение на повече от 25 години се стреми да предаде своите знания на учениците си и не само.

С голям респект и отговорност подхождам към издаването на това помагало. С чиста съвест мога да кажа, че то е изстрадано, преживяно, споделено, не само от мен, а и от моите ученици, близки, приятели.

Мисълта, че с помагалото ще общувам с мои читатели от цялата страна, ме прави горд и за мен е чест!

Днес, във века на информационните технологии, нищо ново не може да се каже, всичко е казано, доказано, изписано, интерпретирано! Моята мисия е да помогна на младите хора

и не само на тях, по-лесно да се ориентират във философската проблематика, прилагайки принципа "Тук" и „Сега“.

Не доказвам нищо! Не съм се стремил да пренапиша учебниците по философия, а само да помогна усвояването на материала да стане по-лесно и достъпно, както и да съдействам „масостта“ и „чашостта“ да присъства в нашето ежедневие.

Стремил съм се да взема от цялата тази налична, огромна по обем информация, най-важното (според мен), което ще даде основата, минимума от знания, необходими за подготовка на зрелостника за матура по философия и като обща култура. Повечето от въпросите са свързани и с интересни случки от биографията на философите - мисля, че така по-лесно могат да бъдат запомнени.

Дали това е достатъчно, за да се подготвите за матурата по философия? Не, не е достатъчно- това е само една малка част от необходимите ви познания. Тази информация от знания ще ви отведе към допълнителна литература, която ще се наложи да ползвате.

Дефинициите, понятията, използвани в помагалото, могат да възбудят възражения и спорове - нещо нормално за философските дисциплини. Дефинирайки понятията, с които всекидневно работим, съм се стремил не толкова да постигна научна пълнота, колкото да намеря онова полезно тълкуване, което е най-близко до разбиранията на учениците и до целите, които си поставяме, и във връзка с тяхната актуалност, практическо значение и смисъл.

Философията ще ви помогне да откриете смисъл извън вас самите, в семейството, приятелите, училището, в природата и простите ежедневни (малки) неща. Смисълът на живота винаги се променя, но никога не престава да съществува.

„Истинската цел на ученето е да разбираш, да съгласуваш нещата. Нормалните човешки същества се стремят да осмислят нещата, не да колекционират разпокъсани факти. Образованието се състои именно в натрупването на умения за декодиране на суровата информация така, че тя да придобие смисъл“. (Из изказване на Джон Катау - Учител на годината, САЩ, щата Ню Йорк, 1991г.)

Някъде има повторения - това е поради важността на проблема, както и по-лесно да се затвърдят знанията за основополагащите философски теми. И защото, например, темата за любовта се разглежда по психология, етика, философия.

В помагалото въпросите и отговорите са взети от учебници, помагала и друга литература, има и мои интерпретации, основани на пряката ми работа с учениците, житейския опит и интуиция. Разбира се, обясненията не са достатъчно "научни", но това е моята гледна точка, така разбирам и по този начин обяснявам.

Самият аз съм се явявал като ученик на пет матури, готвил съм и продължавам да подготвям ученици за матура по философия, имам съставени тестове, както и съм бил член на Националната комисия за оценка на матурата по философия през 2008 г.

Нямам претенции, че онова, което съм публикувал в помагалото е най-важното, но имам усещането, че това дава един минимум, въвежда във философската проблематика и дава една добра основа за разбиране и осмисляне.

Ще бъда искрено благодарен на всички, които открият несъответствия в помагалото, неточности и изпратят своите критични бележки (най-вече към поясненията), за да ги обогатим и допълним.

С благодарност и доверие предоставям помагалото на всички, които смятат, че образованието е най-важният въпрос на една нация.

На добър път!

1.2. ВЪВЕДЕНИЕ

В биографията на човека и в биографията на човечеството има периоди, когато особено настойчиво възникват въпросите за смисъла на живота и за смисъла на историята. В индивидуалния живот такава е времето на сериозен житейски избор, а в голямата история такива са епохите на радикална промяна, на преход от един свят към друг.

За да направим удачен избор, който бъдещето да оправдае, е нужно или доверчиво да повярваме, че някой познава бъдещето, или да имаме ориентири, които времето трудно променя.

Първият път е изкусително лесен - тук помагат врачки, астролози, но човекът остава потърпевш, защото за своето щастие или нещастие той ще има твърде малка заслуга или вина.

Вторият път е по-труден, но по-достоеен. Човек сам трябва да направи избор към кои звезди да гледа и кои ориентири да следва. Тук решава собствения разум. При такава начинание философията е добър и либерален помощник.

Човекът се научава да разбира света от хоризонта на философските понятия. А всяко едно от тях - като Битие, Бог, Природа - е ориентир, който прави разбираеми обширни територии от човешкия свят. Задачата на изучаващия философия е да вникне в тези светове, да разбере какви са техните начала и основания, каква е тяхната фундаментална гледна точка.

Философията възниква като възгледи и теоретически системи за общите закономерности, за природата, обществото и човека. Тя пронизва дълбоко всички сфери на духовния живот на обществото, очертава неговите основни насоки и магистралния път на неговото развитие.

Според Ръсел, философията заема междинно място между теологията и науката. Тя търси отговори на въпросите: от къде идваме и къде отиваме, какво представлява света, истината за битието и смисъла на човешкия живот.

Настоящото помагало си поставя скромната задача да въведе зрелостника в света на философските идеи.

Съдържание на матурата:

- Първи модул - Тест: 30 въпроса – 30 точки
- Втори модул - Отворени въпроси - свободни отговори: 35 точки
- Трети модул - Философско есе по зададени фрагменти: 35 точки
- Максимален брой точки: 100.

Разпределение на въпросите:

- Психология - 6 въпроса
- Логика - 6 въпроса
- Етика - 6 въпроса
- Философия на правото - 6 въпроса
- Философия 11 клас - 6 въпроса

Какво е новото за матурата, въведено на поправителната сесия през месец септември 2016 г.!

Въпросите пак ще бъдат разпределени така, но се въвеждат модули при решаването. Първият модул е тест от 30 въпроса. Решавате го в първия един час, предавате решения тест (сега можете да излизате от залата) и получавате втория модул - отворените въпроси. Решавате го и го предавате на изпитната комисия. Тогава получавате третия модул - Философско есе по определени фрагменти.

Възможни отговори

Въпросите са така зададени, че верните отговори да са поравно разпределени между А, Б, В, Г.

Възможно е да има лек превес, примерно верните отговори да бъдат с един, два или до три повече от А, Б, В или Г, но се предполага, че ще бъдат поравно разпределени.

Позволявам си една препоръка, малка хитринка. Много е малка вероятността да решите всички тестови задачи, затова не се притеснявайте. Хипотетично, ако сте решили примерно 20 въпроса, и сте „сигурни“ за отговорите, можете да направите следното: погледнете отговорите- А, Б, В, Г. Ако примерно от тях имате седем, осем или повече отговора А, вероятността верните отговори на оставащите 10 въпроса да са А е малко вероятна. Така се разсъждава с останалите верни отговори. По този начин можете да предположите приблизително верните отговори на въпросите, които не знаете.

Отворени въпроси

Възможни питання:

1. Да се даде определение за едно понятие, като се използват основните посочени думи. Дава се възможност да се разшири въпроса със собствени разбирания - дават се до 5 точки.

2. Да се посочи към коя културна и историческа епоха можем да отнесем посочените философи (по принцип двама) - Античност, Средновековие или Новото време - дават се до 2 точки.

Забележка: Тук няма допустими други отговори.

3. Трябва да се посочат 3 основни понятия, които свързвате с Философията на един посочен философ – дават се до 3 точки. В случая също е допустима собствена интерпретация.

Забележка: Всички антични мислители са работели по проблема за природата, философията, битието, мъдростта, както и разбирането, че всички те имат едно водещо понятие. Например Талес - вода, Питагор - число, Демокрит – атом и т. н.

4. Ще има посочено едно твърдение и вие трябва да отговорите по следния начин:

А) В свитъка за свободни отговори срещу съответната буква написвате цифрата на неистинното твърдение.

Б) Срещу съответната буква обяснявате допуснатата грешка в твърдението.

5. Може да посочат двама, трима или повече философи и да ви попитат кои от тях са например рационалисти, софисти, мистици и т.н.

6. Може да ви попитат, например, кои са моралните категории в дадено конкретно твърдение.

7. Да изберете две, три или повече твърдения, които са свързани същностно с емпиризма.

8. Може да ви попитат, например, с кой философ свързвате категоричния императив.

9. Да отговорите с „да“ или „не“ по конкретни твърдения – например: Правомощия на Президента, на кого е подчинена прокуратурата и т.н.

10. Да посочите определени характеристики на културно-исторически епохи, понятия, да разгледате примерни твърдения и от тях да образувате определена логическа операция и т.н.

На въпроси от 35 до 38 включително ще се иска от вас да направите анализ на един или два текста. Трябва да определите кой е основният проблем или теза в текста. Възможно е да бъдат посочени две понятия и вие трябва да определите каква е приликата и разликата между тях. Ще ви запитат какво означава конкретно понятие. Възможно е да има подчертано изречение и да ви попитат защо е подчертано.

Във всеки текст има конкретна теза и проблем. Съставителите на тези задачи задават съответните въпроси и искат конкретни отговори.

Забележка: Помнете, че отговорите на въпросите са в текста.

На трето място стои задачата да се създаде есе по един от предложените ви три фрагмента. Те са зададени така, че да има разсъждения в трите основни направления:

1. Общофилософска насоченост – пише се за същността на философията и философията като начин на мислене и поведение или за основните философски категории, като Битие и същност. Например: “Философията се състои тъкмо в това да познаваме границите си” (Кант). “Философия има тогава, когато става дума не за чужди, а за собствени идеи” (Бердяев). “Философията е всъщност стремеж навред да сме си у дома” (Новалис).

2. Антропологическа насоченост - второто направление. Например: “Човекът, и изобщо всеки разумен човек, съществува като цел сам по себе си, не само като средство” (Кант). “Човек се ражда свободен, а навсякъде е в окови” (Русо). “Да си човек, означава да ставаш човек” (Ясперс).

3. Третото направление е от социално-политическата или етическата област, а най-често срещаните понятия за размишляване са: справедливост, добро и зло, право и т.н.

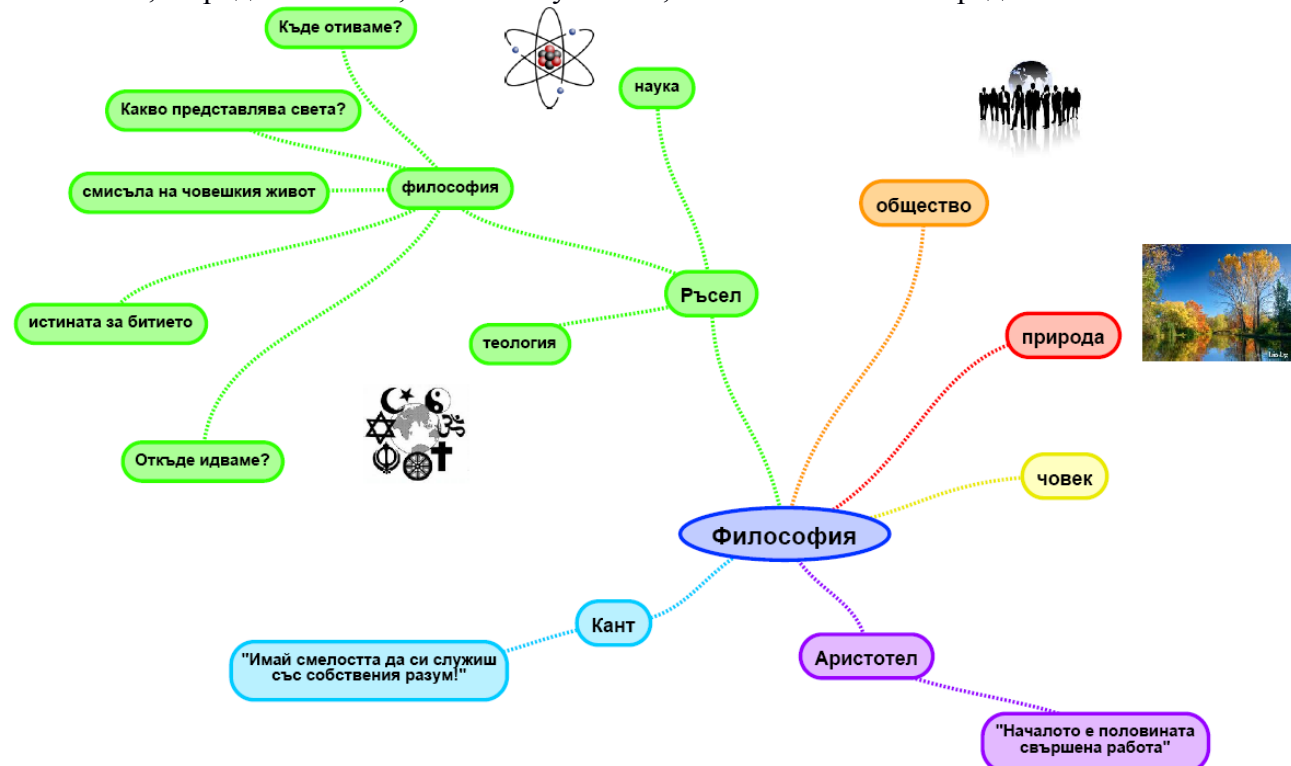
Например: “Да се откажеш от свободата си означава да се откажеш от качеството си на човек, от правата, които това качество ти дава, дори от задълженията си” (Русо). “Свободният не желае да властва над никого” (Бердяев). “Подчинението на закона, който сам човек си предписва е свобода” (Русо). “Аз съм роб чрез моите пороци и свободен чрез угризенията си” (Русо).

Забележка: Най-често в задаваните фрагменти се срещат понятия, които задават философските теми, като: битие, свобода, истина, човек, философия, Бог и т.н.

Уважаеми зрелостнико!

Готов ли си да положиш един от най-важните и най-отговорни изпита в живота си? Готов ли си да покажеш какво си научил, какво знаеш, какво можеш, на какво са те научили твоите учители? „Имай смелостта да си служиш със собствения разум!“ Този призив на немския философ Кант е показателен и е пример и мерило за пълнолетие и зрялост.

Според Аристотел „Началото е половината свършена работа“. Свърши ли я вече половината работа? Ако все още не си - захващай се сериозно и отговорно, за да докажеш на себе си, на родителите си, на своите учители, че си готов за това предизвикателство!

1.3. Указания за матура по философия като философия

1. Нагласа. Какво? - Да вземеш матурата успешно или да се представиш по-добре в смисъл по-висока оценка.

Когато обучавам зрелостници по философия, извиквам един ученик да излезе пред бялата дъска. Приканвам го да направи следната демонстрация: да събере двата крака и да скочи напред, без да се напруга. Ученикът скача. Отбелязвам с маркер резултата. След това отново го приканвам да направи същия скок, само че като се стреми да надскочи постигнатия резултат от първия скок. Естествено, резултатът е винаги по-голям като разстояние. Обяснявам – ето това ще постигнете, ако го пожелаете. Човекът, когато смята, че не може повече, винаги може още малко.

Вашите желания са заповед към Вселената. На минута през главата на човека преминават над 1500 мисли. Идват и отлитат така, както са се появили. Те са хаотични, нетрайни, затова нямат силата да ни мотивират. Ще остане само тази, която я оформите във вид на проект, писмено.

Ще се наложи да четеш толкова, колкото не си чел през цялото време като ученик. Разбира се, много е важно да не „прегрееш“, да не се надцениш и да си поставиш нереални цели. И обратно, да се подцениш и да си внушиш, че на матурата ще се провалиш. Ако така разсъждаваш – гаранция ще се провалиш.

2. Заявление в свободен текст до посочената дата от МОН на каква матура ще се явяваш. До тогава можеш да размисляш, но след тази дата вече не можеш да променяш матурата. Претегли „за“ и „против“ и избери предметът на матурата.

3. Декларация за отговорно отношение.

Обещание, че ще направиш всичко възможно, за да се представиш на матурата достойно. Представяш най-напред себе си, родителите, учителите и твоето училище. Когато човек се ангажира конкретно, той непрекъснато мисли за това обещание. А както е известно, начина на мислене определя поведението на човека.

Така че, „програмирайте се на положителна, отговорна вълна“.

4. График за подготовката по дни и часове, всеки ден по колко часа ще отделяш за подготовка.

Примерно: Български език и литература - 1 час, Философия - 1 час. Така всеки ден. От момента, когато си готов за това. Ти сам решаваш, примерно от днес - 24 януари, или от 01 април. Важното е, когато си готов да започнеш. Ако днес нещо се е случило и не си успял да се готвиш определения брой часове, пропускаш, но утре наваксваш. Желателно е всеки ден да увеличавате времетраенето на подготовката. Най-добре човек помни сутрин рано. Ако си предвидил да започнеш от 16,00 часа, но ти се спи, лягаш да спиш, независимо, че преди това си спал. Ако си започнал, но ти се пие кафе с приятели, отиваш да пиеш кафе, или пък има хубав филм или мач по телевизията, какво правиш - гледаш си филма! Но започнеш ли да се готвиш, дай най-доброто от себе си, съсредоточи се, игнорирай всички и всичко останало около теб. Ти имаш мисия, ти знаеш за какво четеш. И в името на какво го правиш.

Следвай принципа Тук и Сега и философията, че във всеки един момент правя най-продуктивното нещо, което ми е най-приятно и интересно.

Прилагаш следната система:

1. Правя най-продуктивното нещо /което най-много ти се прави в момента/.
2. Определям кое е то.
3. Правя го.
4. Връщам се на стъпка №1.

Ако въпреки всичко системата не проработи (да не повярваме в успеха) да започнеш подготовката по предвидения график, има две обяснения:

- ✓ не си готов да работиш по предварително написани конкретни цели (автопредписания), не си готов за нужната нагласа да станеш друг човек. Това все още не се отнася за теб, а за човека, който искаш да станеш.
- ✓ това ще се случи (системата ще се задейства) на кукуво лято, т.е. никога. Избираш ти!

5. Набавяш нужната литература за матурата - учебници, помагала, допълнителна литература.

Дотук половината работа е свършена. Остава другата половина. Както казва Аристотел "Началото е половината свършена работа".

Технология на подготовката:

1. След като си събрал литературата, четеш един път като роман.
2. Четеш втори път като подчертаваш най-важното.
3. Решаваш всички тестови задачи от настоящето помагало по философия, примерни тестови задачи в Интернет пространството, както и всички матури, които са давани по философия от 2009 година насам.
4. Правиш си пробен изпит - по формат както матурата.
5. Отстраняваш пропуските, решаваш още един път с химикал в ръце задачите.
6. Запознаваш се с епохите във философията и главните представители, запомняш идеите и ключовите думи.
7. Водиш си записки в тетрадка - за ключовите думи във философията, които задават главните теми, примерно когато се готвиш си записваш всички характеристики за човека, истината, Бог, самотата, смъртта и т.н. (Виж Анализ на матурите по философия)!
8. Запознаваш се с изискванията за работа с философски текст - решаваш примерни текстове, за да се ориентираш. Разбираш, че текстовете, които се дават на матурата по философия изискват от теб да отговориш на определени въпроси. Най-често отговорите са в самия текст. Разбира се, ти трябва да покажеш философската си образованост, философската култура и оригиналност на мисленето.
9. Запознаваш се с изискванията за написване на философско есе. Написваш няколко есета, за да усвоиш начина на изразяване. Демостен преписал осем пъти най-голямата история на Тукидид, за да усвои начина на изразяване. Колкото може по-малко използвай Интернет - виртуалното пространство е една илюзия.
10. Преди матурата се съсредоточаваш само върху онова, което си подчертал като най-важно.
11. Индивидуални разговори с преподавателя по философия /по желание/ преди матурата за „надъхване“.

Успех на матурата!

1.4. Препоръчителни указания за решаване на тестовете за матура по философия

1. Прочетете внимателно всички въпроси.
2. Започнете решаването им отначало, както са номерирани.
3. Четете въпросите с разбиране, спазвайте принципът „Тук и сега“.
4. Отхвърлете предполагаемите грешни отговори, които също носят полезна информация.
5. Решете теста.

6. Ако има въпроси, които ви затрудняват, оставете ги за края.
7. Видете отговорите и поясненията за всеки въпрос.
8. Помислете какво вие бихте добавили към поясненията.
9. Запишете поясненията, за да ги запомните по-добре.
10. Пишете ми, ако не сте съгласни с нещо или искате да допълним заедно поясненията.